

LOGIKA FAUSTA VRANČIĆA

SREĆKO KOVAČ

Zagreb

Izvorni znanstveni tekst
Primitljen 5. VI 1984.

Među djelima F. Vrančića (1551—1617) nalazimo i dva kratka spisa koji se tiču filozofijskih disciplina logike i etike. Godine 1608. izlazi u Veneciji *Logica suis ipsius instrumentis formata*, 1610. u Rimu *Ethica christiana*. Kao autor oba spisa naveden je Yustus Verax Sicenus. Godine 1616. u Veneciji izlazi u jednom svesku *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita*, što je djelomično izmijenjeni i prošireni tekst *Logike* iz 1608. i, kao dodatak, neizmijenjeni tekst *Ethicae christianae*. Tu je navedeno i pravo autorovo ime: Faustus Verancius. Fotokopijama tih tekstova danas raspolaže Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu (usp. Š. Jurić, *Nepoznata izdanja Logike i Etike Fausta Vrančića*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 7—8, Zgb. 1978, str. 288—294).

Filozofijski nam je interesantna ponajprije *Logika*, koja, osobito drugo izdanje, omogućava uvid, ne samo u Vrančićeva rješenja užih logičkih problema, nego i u njegov odnos prema metafizici: što je zapravo metafizika, i kakav je odnos logike i metafizike?

Prema početnoj definiciji logika, koju Vrančić još zove i dijalektika, je *ars discendi et docendii scientias*. *Vel, est modus orationem ratione digerendi* (*Logica nova*, str. 5). Nešto drukčije u prvom izdanju: *Logica seu dialectica est ars docendi scientias*. Odnosno, *est modus cum ratione loquendi* (*Logica*, str. 7). Tu uvidamo razliku između prvog i drugog izdanja. U prvom izdanju nedostaje ono *discendi*. Da li je stoga i ta definicija nepotpuna? Odgovor na to pitanje nalazimo u posljednjem dijelu drugog izdanja, *Censura logicae* (*Contra logicam r.d. episcopi Canadiensis*) u kojem Vrančić u formi odgovara na pitanja objašnjava različite sporne momente iz svoje *Logike*. Tako u članku VI (str. 50) vidimo da doktrina (*docere*) podrazumijeva

i disciplinu (*discere*). Učiti nešto nekoga znači ujedno i da netko nešto uči od nekoga. Riječ je o istom zbivanju, ali o suprotnom načinu gledanja na to zbivanje (*tantum respectu vario differunt, ibid.*). — Takva *nominalistička* solucija ostavila je već za sobom svoj postanak. Tek razdvajanje na jednu stranu realnog zbivanja i na drugu gledanja, obaziranja, pažnje, brige (*respectus* od *respicio*) oko tog zbivanja, omogućuje pitanje da li je nešto (npr. *universalia*) realno ili je samo *respekt*, omogućuje stajališta *realizma* i *nominalizma*. Otvaranje horizonta tog postanka, horizonta razdvajanja i sjedinjavanja *realnog* i *respekt-nog*, ujedno je nastanak *nove* filozofije, bilo u smislu *novovjekovne filozofije*, bilo u smislu svake filozofije ako je zaista nova. Poslije ćemo vidjeti da se *nominalizam* ne pojavljuje tu na početku, u razlikovanju doktrine i discipline, *logicae docentis* i *logicae discentis*, slučajno, već da je to nešto što karakterizira Vrančićevu poziciju općenito a ne samo u logici.

Alternativna definicija koju daje Vrančić (*modus orationem ratione digerendi, modus cum ratione loquendi*) iskazuje jednu drugu dvoznačnost logike: ona znači i govor (*oratio*) i um, razlog (*ratio*). *Hinc apposite eam Graeci logicam vocant; hoc enim vocabulum et rationem et orationem significat (Logica nova, str. 5)*. Kao i u prvom slučaju, susrećemo se s već osamostaljenim aspektima logike: s jedne strane govor, a s druge um, razlog. Treba li govoru tek naknadno pridoci umsko, razložno rastavljanje, uređivanje, ili je to nešto što je izvorno povezano s govorom?

U komentaru definiciji (u 2. izd.) Vrančić odbacuje podjelu logike na logiku *docentem* i *utentem*. *Logica docens* i *logica utens* nisu dvije vrste (*species*), niti dva dijela (*partes*) logike. Kao što je konj kojeg kod kuće hranim isti onaj kojim se koristim u ratu, tako je ista i logika koju sam najprije naučio a poslije se njome koristim. Dakle, subjekt ostaje isti, a svojstva koja mu se pridaju (*utens, docens...*) mogu biti bezbrojna. Zato takva podjela logike nije esencijalna već akcidentalna.

Nakon što je logika tako definirana, slijedi pitanje: koji su dijelovi logike, ili, kako se logika dijeli? Prvi dio se bavi definicijom, drugi divizijom, a treći argumentacijom (zaključivanjem, *ratiocinatione*, utvrđivanjem, *confirmatione*). Definicija, divizija i argumentacija su tri instrumenta logike. Filozof najprije definira subjekt kojim se bavi, zatim ga dijeli, i na koncu razlogom utvrđuje ako je nešto dvojno u onome što je rekao (*ibid.*). I samo izlaganje logike, kao što vidimo, kreće se tim univerzalnim redom, počinjući definicijom i podjelom logike. Tu podjelu logike Vrančić brani nasuprot nekim drugim podjelama.

1. Pozivajući se na Platona, Porfirija, Augustina i citirajući Cicerona, Vrančić odbacuje mišljenje po kojem bi divizija pretходила definiciji. Da bi se razumjelo što je ono o čemu se ras-

pravilja, mora se početi od definicije. Pri tom se divizija razlikuje od odjeljivanja (*separatio*) ili odbacivanja (*reiectio*), koji nekad prethode definiciji da bi se subjekt kojim se bavimo odijelio od onoga što mu je homonimno, ili od susjednih rodova i vrsta. Divizija, međutim, nakon definicije subjekta (*quid et quale sit illud subiectum*), po redu nabraja i pregledava vrste i dijelove subjekta (*ipsa deinceps eius species et partes enumerat et recenset*, l.c. str. 6).

2. Vrančić odbacuje i podjelu logike na pronalaženje (*inventio*) i suđenje (*iudicio*), kakva je karakteristična za *retoričku logiku* 16. st. (L. Vives, P. Ramus). To su više sposobnosti ili radnje našeg pamćenja i razuma (*facultates seu operationes memoriae et intellectus nostri*) negoli neki posebni dijelovi logike. Takva je podjela stoga svojevrsan *psihologizam*. Logika se međutim bavi mjestima (*loca*) ili pitanjima (*quaestiones*), koja logički prethode samom pronalaženju, pokazujući gdje ili u kojem smjeru je uopće moguće pronaći nešto u nekom subjektu. I bavi se zakonima koji logički prethode suđenju, prosuđivanju. To su zakoni po kojima se suđenje ili prosuđivanje uopće ravna (*ibid.*).

Baveći se u svojoj *Logici* onim trima logičkim instrumentima (definicija, divizija, argumentacija), Vrančić za svaki od njih navodi takva mjesta i zakone. Mjesta koja omogućuju da se pronađe cjelokupna definicija nekog subjekta, odnosno pitanja na koja treba odgovoriti da bi se takva definicija pronašla jesu sljedeća: 1. da li je nešto što realno jest? (*an sit ens reale?*) 2. što jest (*quid sit?*), od koje je materije, od koje mase, ili što mu je rod (ako je taj subjekt vrsta u nekom rodu), što mu je cjelina (ako je dio neke cjeline)? 3. kakvo jest (*qualis sit?*), tj. po kojoj formi, diferenciji ili karakteristikci se razlikuje od drugih vrsta istog roda? 4. koliko jest (*quanta sit?*), koja mu je veličina, mjera, broj? 5. kada jest (*quando est?*), odnosno koje je dobi, vijeka, trajnosti? 6. gdje jest (*ubi est?*), koje mu je mjesto prirodno? 7. što čini (*quid agat?*), tj. što mu je efekt, koje radnje obavlja, kakvu ima moć, snagu, sposobnost, kakvu funkciju, zadatak? 8. što trpi (*quid patitur?*), odnosno, čemu je sve podložno, kakva trpi gibanja i promjene? 9. od čega jest (*a quo sit?*), tj. što ga je načinilo ili pokrenulo? i 10. čemu jest (*ad quid sit?*), koja mu je svrha, cilj, koje dobro donosi? (*usp.* l.c. str. 14)?

Evo jednog od primjera takve definicije: »zemlja; 1. jest; 2. jedan od četiri elementa, 3. suh, 3. među ostalima najgušći; 3. stoga najteži; 4. moguće najmanji; 6. smješten u središtu svijeta; 8. najvećim dijelom pokriven vodom; 9. od najboljeg i najvišeg boga; 5. na početku, ujedno s nebom sazdan; 10. za boravište raznih životinja, a ponajprije ljudi; 7. za čije uzdr-

žavanje proizvodi biljke i različite plodove te mnogo toga drugog« (l. c. str. 17).

Da li je neka definicija dobra, prosuđuje se prema četiri *zakona dobre definicije*. To su poznati *školski zakoni*: 1. o širini odnosno uskoći definicije; 2. o jasnoći, jednoznačnosti, poznatosti itd. predikata; 3. o bitnosti, svojstvenosti, nužnosti, neodvojivosti itd. predikata u odnosu na subjekt koji se definira i 4. o tome da se ne definira pomoću divizije, koja se razlikuje od definicije (l. c. str. 20—21).

Da bi se obavila divizija nekog subjekta, postavljaju se dva pitanja: ili, koji su dijelovi (*partes*) subjekta, ako je subjekt neko cijelo (*totum*), ili, koje su njegove vrste (*species*), ako je subjekt neki rod (*genus*)? To su mjesta (*loca*) koja omogućuju traženje i pronalaženje divizije (l. c. str. 37—38). Kao i kod definicije i tu su propisana četiri *zakona dobre divizije*, prema kojima se prosuđuje da li je neka divizija dobra ili loša (l. c. str. 40—41).

Za argumentaciju postoji samo jedno opće mjesto, odnosno, pitanje: zašto, po čemu, ili, zbog čega (*quia? quare? propter quid?* l. c. str. 42)? Za iskaze koji se nalaze u nekoj definiciji ili diviziji može se pitati: zašto je to tako, zašto neki predikat pripada ili ne pripada subjektu? Odgovor je dokazivanje, navođenje razloga takvome iskazu, tj. iskazanoj vezi subjekta i predikata. Pomoću nekog razloga zaključuje se na tu iskazanu vezu. Nadalje, razlikuju se mjesta za svaku vrst dokaza. Tako da demonstrativne dokaze: od cjeline na dijelove i od dijelova na cjelinu, od roda na vrste i od vrsta na rod, od uzroka na učinke i od učinaka na uzroke itd. Slično vrijedi i za dijalektičke i sofističke dokaze. Od zakona u argumentaciji Vrančić navodi zakone četiri figure silogizma, s obzirom na raspored termina u zaključku, zatim zakone modā silogizma, kojima se regulira odnos iskaza u zaključku s obzirom na njihovu kvalitetu i kvantitetu (npr. ništa se ne zaključuje iz dva negativna iskaza i sl.) i zakone četiri moda prve figure. Zakoni argumenata su mu i aksiomi ili vrijednosti (*axiomata, id est dignitates*), koji proizlaze iz pojedinih mjesta dijalektičkih argumenata, ali se njima tu posebno ne bavi (l. c. str. 43—46).

3. Vraćamo se opet na Vrančićevu podjelu logike. Rastavljanje (*resolutio*) i metoda nisu posebni članovi logike. *Methodum nihil aliud est, quam bene ordinata divisio* (l. c. str. 6). Ići za vrstama u nekom rodu, ili za dijelovima u nekoj cjelini, ili obratno, od vrsta k rodovima i od dijelova ka cjelini, kao kretanje, sljeđenje nečega, nije drugo nego li metoda. Pri tom se razlikuje rezolutivna (*analitička*) metoda, koja oslobađa, otkriva vrste u nekom rodu (ili dijelove u nekoj cjelini), i kompozitivna

(sintetička) metoda, koja od vrsta sastavlja rodove a od dijelova cjelinu (l. c. str. 6—7).

4. Na kraju Vrančić odbija i mišljenje po kojem je silogizam *subiectum adaequatum totius logicae* (l. c. str. 7). Dokazuje se uvijek neki stav, iskaz, koji je opet dio ili definicije ili divizije. A definicija i divizija nisu dijelovi argumentacije. »Često naime filozof dokazuje, a ne definira, niti razdjeljuje, i obratno, često definira i razdjeljuje, a ne dokazuje« (ibid.).

Dakle, definicija, divizija i argumentacija su tri dijela i tri instrumenta logike. Njihov zajednički rod je međutim *govor koji naučava (oratio docens)*. Adekvatni subjekt logike je dakle *naučni govor* (ibid.). Baveći se naučnim govorom, time kakav mora biti govor da bi bio naučan govor, logika zapravo uči kako treba učiti (*Docet enim logica, quomodo sit docendum*. Ibid.). Tu se Vrančić poziva na Platonova *Sofista* i na Suárezove *Disputationes metaphysicas* (l. 5. 36—37). Logika dakle daje znanostima, umijećima formu raspravljanja, dok si materiju svaka znanost pribavlja sama. Nauka, doktrina (*inclusive i disciplina*) jest, dakle, ono preko čega se uspostavlja odnos logike i znanosti, umijeća (*artes, facultates, scientiae*). Ali ako je logika i sama neko znanje koje se naučava, onda je ona, kao nauka logike, ujedno i logika logike, jer, među ostalim, uči kako da se naučava sama logika, odnosno, ona je jedno samonaučavanje, učenje učenja. Kao znanost, ona je znanost učenja pa je prema tome formalno, ne materijalno, znanost svih znanosti. Jednostavno rečeno, prikaz logike koristi se instrumentima same te logike koja se prikazuje. Tako se Vrančić, naučavajući svoju logiku, koristi upravo onim instrumentima koje naučava: definicijom, divizijom i argumentacijom.

Uočavajući taj karakter logike, Vrančić na to upozorava na nekoliko mjesta. Tako npr. kad upozorava da se sâm u ovome spisu koristi rezolutivnom i kompozitivnom metodom, rastavljajući najprije logiku na tri dijela, pa sve do njenih najjednostavnijih elemenata, do termina, a zatim je komponira od termina preko stavova do definicija, divizija i argumentacija (l. c. 6—7). O tome je, pri usporedbi, riječ i u art. *I Censure logice: Neque est inconveniens si faber ferrarius, volens facere maleum seu incudem, alio ad id maleo, atque alia incude utatur, idque in infinitum* (l. c. str. 47). Na taj karakter samoproizvodnje, samooblikovanja logike upućuje i naslov Vrančićeva djela: *Logica suis ipsius instrumentis formata* (l. izd.). To da je u drugom izdanju Vrančić dodao i ono *nova (Logica nova . . . et recognita)* nije dovoljno razumjeti samo historijski, u tom smislu da je riječ o novom, izmijenjenom izdanju logike, nego prije svega iz karaktera same logike, koja jest samo tako da sama sebe formira, a ne može biti kao već gotova, već formirana odnekud

samo preuzeta. Formirajući sebe svojim vlastitim instrumentima, ona samu sebe formira uvijek iznova kao novu. Ali to opet ne znači da je logika neki nezavršeni proces koji traje u beskonačnost, već je ona, jer se vraća samoj sebi, samu sebe formirajući, ujedno već unaprijed i završena, već unaprijed formirana cjelina. Logika je već unaprijed nova, i zato već formirana, a ne takva da se tek formira. Ako nas to *formiranje* i *formiranost* upućuje na formalni karakter logike, na logiku kao *formalnu logiku*, onda to ne znači da je logika npr. popis, sistem, klasifikacija različitih formi, nego znači da je logika uvijek već samoformirana znanost ili vještina ili sposobnost. Upravo taj opći karakter logike, koji se pokazuje u Vrančićevoj logici, uključuje njegovu logiku, iako ne historijski mjerodavno — bez faktičkog, historijskog utjecaja, u ono zbivanje u kojem se otvara horizont *novog vijeka*.

Na koji način i koliko sama Vrančićeva izvedba odgovara tom općem karakteru logike?

Rezolutivni (analitički) dio logike završava, a kompozitivni ujedno počinje u poglavlju o terminima (*De terminis*), koje slijedi nakon poglavlja o dijelovima logike. Tu se, nakon definicije termina (*terminus est vocabulum seu dictio, rem aliquam praecipuum in oratione significans*, l. c. str. 8), nabrajaju različite vrste termina: subjekt i predikat, univerzalni, pluralni i singularni termini, rod, vrsta i individuum, zatim sinonimni, homonimni, analogni i denominativni termini te termini koji znače supstanciju, odnosno akcidenciju.

Zatim slijedi poglavlje o iskazima (*De enunciationibus*). *Enunciatio logica simplex est oratio docens, brevissima, perfecta tamen et aliquid certi indicans, ut: homo est rationalis, satiri non sunt* (l. c. str. 9). — U onome *aliquid certi indicans* krije se još jedna razlika spram retoričke logike P. Ramusa, Vrančić naime u logici ne dopušta nekvantificirane iskaze, jer su neodređeni, dvosmisleni. *Ut si quis dicat: homo currit; nescitur an de omni, an vero de uno homine loquatur. Vel si dicat: homines currunt, itidem incertum est, an de omnibus, an vero de aliquot hominibus hoc dicat* (l. c. str. 11). Govor (*oratio*) kojim se bavi logika je dovršen, jasan (*perfecta et clara*), tj. precizno kvantificiran. Ta neodređenost, dvosmislenost koja karakterizira Ramusovu logiku (kao i *psihologizam* o kojem je ranije bila riječ) svakako upućuje na jedan *humanistički* karakter te logike (koji se manifestira i u oslanjanju na klasičnu literaturu u funkciji materijala logike, inventara *primjera* za logiku). — Vrste su iskaza, osim potvrdnih i određenih, te univerzalnih, pluralnih i singularnih, još, prema padežu predikata, upravni, pravi (*recta*) i kosni (*obliqua*).

Ostali dio *Logike* čine tri poglavlja o pojedinim logičkim instrumentima.¹ O tim smo poglavljima nešto rekli već ranije. Dodajmo samo da osim navedene materijalne podjele argumentata na demonstrativne, dijalektičke i sofistčke, tj. na nužne, vjerojatne i pogrešne, Vrančić navodi i formalnu podjelu na *entimem*, indukciju, primjer i silogizam, koji je *praecipua et perfectissima forma argumentationis seu ratiocinationis* (l. c. str. 44).

Međutim na poglavlje o definicijama nadovezana su dva posebna odjeljka od kojih je prvi (*De praedicamentis*) u nešto drukčijem obliku sadržan i u prvom izdanju, dok je drugi odjeljak (*De metaphysica*) nov, nalazi se samo u drugom izdanju. Taj dodatak ujedno je i glavna razlika između prvog i drugog izdanja. U njemu se nalme pokazuju metafizičke (odnosno nemetafizičke) pretpostavke Vrančićeve logike. Inače, osim što drugo izdanje sadrži i ranije citiranu *Censuram logicae*, to se izdanje razlikuje od prvog i time što tokom cijelog zajedničkog dijela teksta, u pojedinim rečenicama, nailazimo na različite izmjene, dopune ili ispuštanja (kao npr. u početnoj definiciji logike).

Onih deset mjesta ili pitanja, koja čine potpunu definiciju, Vrančić zove još i *predikamentima*. Njegov se popis predikamentata razlikuje od uobičajenog popisa koji je tradiran od Aristotela naovamo, i odjeljak *De praedicamentis* je na neki način obrazloženje zbog čega su te promjene potrebne. Kod Grka (pitagorovci, Platon, Aristotel) nalazimo jedino nabranje predikamentata (*solam enumerationem praedicamentorum*, l. c. str. 21). Filozofski pristup međutim traži da se ono što je rečeno obrazloži, polazeći od definicije. *At non sufficit philosopho dicere aliquid, sed oportet etiam ratione confirmare; haec autem confirmatio ex definitione, quae omnis disputationis caput est, manare debet* (ibid.).

Od kasnijih pokušaja definicije predikamentata, čije su slabosti kritizirali već vAicena i Suárez, Vrančić navodi upravo Suárezovu definiciju (s početka *Disp. metaph.* 39): *praedicamentum logice sumitum nihil aliud est, quam generum et specierum, usque ad individua conveniens dispositio, sub aliquo supremo genere; quam dispositionem, in ordine ad definitiones, praedicationes et demonstrationes conficiendas, dialecticus tradit* (ibid.). Predikamenti međutim ne služe samo za to da se rodovi

¹ Definitio est oratio docens qua alicuius subiecti, id est rei propositae, natura describitur (*Logica nova*, str. 13).

Divisio est oratio qua subiectum in sua membra ratione secatur (l. c. str. 37).

Argumentatio est oratio qua quaequam enunciatio, in definitione vel divisione alicuius rei posita, et in dubium vocata, vera vel falsa esse, aliqua ratione data, infertur (l. c. str. 42).

prediciraju vrstama. Kad kažemo: *zemlja je okrugla i suha*, onda tu nije riječ o predikaciji roda. Drugi pak kažu da su predikamenti *summa genera omnium entium* (l. c. str. 22). Zbog čega je po Vrančiću bolje reći *genera omnium praedicatorum*, a ne *entium*, vidjet ćemo poslije.

Vrančićeva definicija glasi ovako: *praedicamenta sunt loca communia, ex quibus assumuntur varia praedicata, ad describendas naturas substantiarum necessaria* (ibid.). Iz toga proizlazi da supstancija nije predikament niti predikat. Ako predikat i ima karakter supstancije (npr. u iskazima *čovjek je umna životinja*, *prirodno mjesto ljudi je zemlja*, *čovjek i sunce rađaju čovjeka*), onda se ta supstancija ne predicira kao supstancija, utoliko ukoliko jest supstancija, nego ukoliko je rod ili razlika, ukoliko je mjesto, ukoliko je djelatni ili ukoliko je svršni uzrok. Isto tako se supstancija predicira i kao materija ili forma. Ne pitamo naime koja je supstancija neke supstancije, nego koja je njena materija ili koja je njena forma (l. c. str. 24)? Supstancija kao supstancija je dakle ono čemu se predikati prediciraju, a predikamenti su logička mjesta, pitanja koja omogućuju prediciranje. Sama supstancija je subjekt svih predikata sadržanih pod svim predikamentima. *Optima ratione excipimus eum e numero praedicatorum, et nobiliore loco, pro subiecto nempe omnium praedicatorum, quae sub omnibus praedicationibus continentur, tanquam reginam collocamus* (ibid.).

Ali kao što su materija i forma predikamenti, tako su to i djelatni i svršni uzrok, jer su nužni konstituenti samo stvari i spoznaje stvari. Tome kao predikament prethodi i pitanje ima li, egzistira li ta stvar u prirodi? No iz broja predikamentata izbacuje se relacija jer nije utemeljena neposredno u supstanciji, nego u akcidenzijama: kvantiteti, akciji, trpnji i mjeri. Isto se tako isključuju *držanje*, *stanje* (*habitus*) i *položaj* (*situs*), jer su za konstituciju samih stvari neznatni, proizvoljni i slučajni, i nisu nužni za spoznaju tih stvari. Predikamenti moraju biti zajednički svim supstancijama (*communio omnibus substantiis*, l. c. str. 26). A budući da je filozofsko promatranje promatranje onoga svemu zajedničkog i promatranje urođenih, vječnih, sigurnih atributa, onih koji ne mogu biti drukčiji, treba pustiti da se odnosima bave odvjetnici, pravnici i političari (odnos gospodara i sluge, zaštitnika i šticeenika, dužnika i vjeronika itd.), a položajima i stanjima slikari i pjesnici (l. c. str. 25, 26). Ostale predikamente Vrančić ostavlja kako ih je zatekao na popisu deset Aristotelovih predikamentata (*quantum? quando? ubi? quid agat? quid patitur?*), te tako dobiva svojih deset iz definicije izvedenih predikamentata.

Neuobičajeno je i to što se za Vrančića definicija mora konstituirati obuhvaćajući sve predikamente. Definicije kakve nude

peripatetici su nepotpune: sastoje se od četiri uzroka ili samo od roda i esencijalne razlike. Osobito su proizvoljne i nepouz-dane definicije toga posljednjeg tipa, (l. c. str. 27).

Isključenje supstancije iz predikamentata i odbacivanje defi-nicije po kojoj su predikamenti *summa genera omnium entium* upućuje nas na jedan posebni karakter Vrančićeve pozicije uop-će. O tome je riječ u idućem odjeljku *De metaphysica*, koji u drugom izdanju prethodi poglavlju II. *De divisionibus*. Vrančić tu obrazlaže tezu da bavljenje predikamentima spada u logiku, odnosno, dijalektiku, ali ne i u metafiziku, kako to hoće peri-patetici. Što je metafizika, i što je njen subjekt?

Prema nekim peripatetičarima odgovarajući subjekt metafizi-ke jest *jesuće kao jesuće, ens quatenus ens*, prema Arist. *Met.* 1. Pod jesućim pak razumijeva Aristotel *omnia entia, quae in decem praedicamenta realia dividit*. No tu on miješa *realno i racionalno jesuće, instrumente stvari i stvari same, mod zna-nja sa samom znanšću. Notum enim est entia rationis non esse in rebus, sed ab intellectu confingi* (l. c. str. 31). Osim te no-minalističke kritike, Vrančić dodaje još jedan argument: ako sve što jest čini subjekt metafizike, odakle se onda uzimaju predikati tih bića, koji bi i sami morali biti bića?

Po mišljenju drugih peripatetičara, cijeli subjekt metafizike čine same supstancije, a akcidencije su im trpnje (*passiones*). Međutim, kako se neka znanost može baviti svim supstancijama, koje su međusobno tako različite kao npr. spiritualne i tjelesne, a obje se opet dalje razlikuju po rodovima i vrstama? Tema jedne znanosti (teologije) je bog i spiritualne stvari, druga se bavi nebom i zemljom itd. Ne bavi se dakle jedna znanost, metafizika, svim supstancijama, nego različite znanosti razli-čitim supstancijama (l. c. str. 34—35).

Treći, na kraju, polazeći od Aristotela, razumijevaju metafizi-ku kao teologiju, koja se bavi odijeljenim supstancijama, tj. inteligencijama. Ali samo je u jednom manjem dijelu od četr-naest knjiga Aristotelove *Metafizike* riječ o inteligencijama, i to bez čvrste argumentacije. Potpuna, savršena znanost sastoji se međutim od potpunih demonstracija (l. c. str. 35—36).

Kad se stoga metafizika i njen subjekt ne mogu legitimirati ni na jedan od tih triju načina, *excusamus ex mentibus nostris hanc male conceptam, ut quae nusquam est, chimeram* (l. c. str. 37). Preostaje dakle da se predikamentima, definicijama, doka-zima itd. bave logičari (dijalektičari), a supstancijama, spiri-tualnim teolozi, a tjelesnima filozofi (fizičari). Negacija meta-fizike, redukcija filozofije na fiziku omogućuju ujedno i oslo-bađanje logike od metafizike. Tek kao čista, nemetafizička, ne-ontologijska, logika se može obnoviti svojim vlastitim instrum-entima. Jedna je od posljedica takvog polazišta i to da Vrančić

izbacuje iz logike podjelu iskaza na istinite i neistinite. Logičar se bavi time da li je iskaz *dobro* ili *loše* formiran, tj. da li odgovara logičkoj definiciji iskaza, dok se istinitošću i neistinitošću bavimo u drugim strukama (l. c. str. 13).

U prvom planu Vrančićeve logike, koji je izričito istaknut, stoji kritički odnos prema peripateticizmu (npr. već u predgovoru prvom izdanju, a osobito u odjeljku *De metaphysica*). No u kritici metafizike i ontologijski shvaćene logike Vrančić se ne zaustavlja samo na rezultatima koje je iznijela renesansna *retorička logika*, nego, ulazeći u kritiku *humanističkih* (i *psihologističkih*) konzekvencija retoričke logike, na jedan poseban način (nastavljajući na nominalizam kakav nalazimo npr. u M. Nizoliusa) uvodi nas u moderno zbivanje odnosa logike i metafizike.

FAUST VRANČIĆ'S LOGIC

Summary

Logic, a short writing by Faust Vrančić, was published in 1608 in Venice for the first time. The revised and broadened edition came out in 1616 in Venice as well. Starting from the definition of logic as *ars discendi et docendi scientias* and from the division of logic into three unit (each of them deals with one of the logical instruments), and after having discussed the terms and statements, Vrančić deals with each of three logical instruments separately, i.e. with definitions in the first unit, with divisions in the second unit and with argumentations in the third one. Standing on the ground that has been inherited from Aristotel, he opposes, however, both the contemporary peripatetic understanding of logic, and the rhetorical logic of the 16th century. That critical aspect is particularly perceptible in two passages added to the unit on definitions, *De praedicamentis* and *De metaphysica*. Vrančić rejects the metaphysical (ontological) understanding of logic, in accordance with which the predicaments would be *summa genera omnium entium*, and he excludes the substance from predicaments. He also rejects the possibility of metaphysics as a science. Different substances are the subjects of different sciences, and there is no science that would deal with substance or being itself.

Delivering logic from metaphysics and ontology in that way, he makes it possible for logic to be formed purely and only by means of its own instruments. There, as well, lies the reason for the critics of rhetorical logic, e.g. because it confuses the psychological and the logical matters while deviding logic into *inventio* and *iudicio*. Such a separation of logic from the other disciplines and its forming from itself on its own basis is not just the matter of past. It is, in its real sense, a new, modern principle.